

ТДУ 338.432(574.21)

РОҶҲОИ БАЛАНД БАРДОШТАНИ ТАЪМИНОТИ АҲОЛӢ БО МАҲСУЛОТИ ЧОРВОДОРӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Рачабов З.Ф.- ассистенти ДАТ ба номи Ш.Шохтемур.

Калимаҳои калидӣ: сифати маҳсулот, самаранокии истеҳсолот, арзиши аслии маҳсулот, технологияҳои инноватсионӣ дар соҳаи чорводорӣ.

Кишоварзӣ соҳаи ивазнашавандаи истеҳсолкунанда ва истемолкунандаи маводи хӯрокворӣ барои аҳоли ва ашёи хом барои саноат мебошад [3, 229].

Чорводорӣ соҳаи муҳимтарини кишоварзӣ ба ҳисоб рафта, дар таъмини аҳоли бо озука ва таъмини кори доимӣ дар иқтисодиёти кишвар ҷойи муҳимро ишғол менамояд. Чорводорӣ аз ҷиҳати технологӣ соҳаи растанипарвариро бо нуриҳои органикӣ таъмин менамояд. Дар ҷанбаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ нақши чорводорӣ дар самтҳои зерин зоҳир мешавад:

- дар тамоми сол (хусусан дар корхонаҳои калони маҳсус) ҷойи кории домиро таъмин менамояд;

- на танҳо барои хизматрасонии мустақиман дар нигоҳдории чорво ва паррандаҳои гуногун, балки барои истеҳсоли хӯрокворӣ, коркарди маҳсулот, муҳандисӣ, байторӣ, идоракунии ва логистикӣ ҷойҳои корӣ фароҳам меорад. Ин вазифа яке аз шартҳои асосии устувории иқтисодиёт, таъмини ҷойи кор, ҳифз ва рушди деҳот ба ҳисоб меравад.

Потенциалҳои захиравӣ, хӯрокворӣ, энергетика, қувваи корӣ, ҳифзи муҳити зист, шароити иҷтимоии меҳнат асосан ба таъмини шуғли аҳолии деҳот мусоидат мекунад. Дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки зиёда аз 73,9 фоизи аҳоли дар деҳот зиндагӣ менамояд, чорводорӣ ягона соҳаи кишоварзӣ мебошад, ки дар он шуғли аҳолии деҳот дар давоми сол бо кор таъмин карда мешавад.

Аҳамияти иҷтимоӣ иқтисодии чорводорӣ ин истеҳсоли маҳсулоти хӯроквории аз ҷиҳати экологии тоза, барои қонеъ кардани талаботи аҳоли мебошад. Маҳсулотҳои чорводорӣ ба сифат ва давомнокии умри аҳоли таъсири мусбӣ мерасонад. Дар навбати худ, дар кишвари мо қисми зиёди даромали аҳоли барои хӯрокворӣ сарф мешавад ва ин нишондод дар деҳот бисёртар ба истеҳсоли маҳсулоти чорводорӣ вобаста аст.

Тибқи маълумоти оморӣ солонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, хароҷоти умумӣ барои маҳсулоти хӯрокворӣ ба як аъзои хонавода дар як моҳ 166,66 сомони ро ташкил медиҳад, ё зиёда аз 52,4 фоизи хароҷоти умумиро ташкил медиҳад, ки ин нишондоди баланд ба ҳисоб меравад. Аз ин ҳиссаи гӯшт ва маҳсулоти гӯштӣ 17,2 фоиз шир ва маҳсулоти ширӣ 4,0 фоизро ташкил медиҳад. Баҳри паст намудани иншондодҳо мо бояд дар хоҷагиҳо саршумори чорвои зотино зиёд намоем.

Таҳқиқотҳо нишон медиҳад, ки дар солҳои охир саршумори чорво ва парранда зиёд шуда истодааст, ки динамикаи саршумори чорво ва парранда дар ҷадвали 1 оварда шудааст.

Ҷадвали 1.

Динамикаи саршумори чорво ва парранда

Солҳо	дар ҳамаи категорияҳои хоҷагиҳо		Аз он ҷумла					
			дар корхонаҳои кишоварзӣ		дар хоҷагиҳои аҳоли		дар хоҷагиҳои деҳқонӣ	
	ЧКШ	парранда	ЧКШ	парранда	ЧКШ	парранда	ЧКШ	парранда
1991	1390,7	6586,4	514,9	5864,8	875,7	721,6	-	-
2013	2099,0	5020,4	30,5	1732,8	1940,1	3055,8	128,4	231,8
2014	2128,1	5247,9	29,6	1891,1	1969,2	3133,8	129,2	222,9
2015	2209,1	5142,9	26,4	1626,2	2049,0	3209,8	133,5	306,9
2016	2278,0	5051,4	24,8	1303,4	2117,0	3404,4	136,1	343,5
2017	2317,3	5217,0	23,7	1484,2	2154,8	3402,4	138,7	330,2
2018	2327,5	6636,5	23,2	2908,0	2162,9	3376,8	141,2	351,6

Сарчашма: Кишоварзӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон маҷмӯаи оморӣ, Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 2019 саҳ. 225.

Аз чадвал дида мешавад, ки саршумори чорво аз 2128,1 ҳазор соли 2014 ба 2327,5 ҳазор дар соли 2018 расид, ки афзоиш 9,3 фоизро ташкил менамояд. Саршумори паранда аз 5247,9 соли 2014 ба 6636,5 соли 2018 расид ва афзоиши саршумори чорво ба назар мерасад, аммо дар бисёри хоҷагиҳои инфиродӣ, хоҷагии аҳоли ба маҳсулнокии чорво аҳамият дода намешавад. Хуб мешуд, ки дар баробари зиёд намудани саршумори чорво ба хушзоткунӣ низ аҳамияти калон дода шавад.

Ба ақидаи Мадаминов А.А. дар солҳои охир даромаднокии истеҳсоли маҳсулоти чорводорӣ, маҳсусан истеҳсоли гӯшт паст аст, ки сабаби асосии он зиёд будани хароҷот барои хӯронидан ва нигоҳдории чорвои калони шохдор мебошад [1,437].

Новобаста аз ин истеҳсоли маҳсулоти чорводорӣ низ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон рӯ ба инкишоф аст. Муқоиса ба соли 1991 истеҳсоли гӯшт дар соли 2018 73,8 фоиз, шир 67,4 фоиз, истеҳсоли тухм қариб ба соли 1991 баробар шуд, аммо ин барои таъмини аҳолии кишвар ба маҳсулоти чорводорӣ басанда нест. Маҳсулноки: ширдӯшӣ ба ҳисоби миёнаи солна аз як сар модагов дар соли 2018 1785 кг-ро ташкил намуд, ки ин нишондоди беҳтарин баҳисоб меравад, ҳисоби миёнаи солнаи тухмгирӣ аз як сар мурғи тухмдиҳанда соли 2014 аз 222 дона, дар соли 2018 ба 181 дона фаромад, новобаста аз ин аз ҳисоби зиёд шудани саршумори парранда истеҳсоли тухм соли 2018 ба 450,2 мил. дона расонида шуд, ки динамикаи истеҳсоли маҳсулоти чорводорӣ дар чадвали 2 оварда шудааст.

Чадвали 2.

Динамикаи истеҳсоли маҳсулоти чорводорӣ дар ҳамаи категорияҳои хоҷагӣ

Номгӯй	Солҳо						
	1991	2011	2014	2015	2016	2017	2018
Истеҳсоли гӯшт <i>Дар вазни зинда, ҳазор тонн</i>	150,7	150,7	198,7	217,7	233,3	248,7	262,0
Ширдӯшӣ, ҳазор тонн	587,2	695,8	854,7	888,9	918,0	950,0	983,0
Истеҳсоли тухм, млн. дона	454,3	254,6	350,0	357,2	337,1	341,4	450,2
Истеҳсоли пашм, ҳазор.тонн	4,4	6,1	6,7	7,0	7,3	7,5	7,6

Сарчашма: Кишоварзӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон маҷмӯаи оморӣ, Агентии омили назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 2019 саҳ. 270.

Аз чадвали 2 дида мешавад, ки истеҳсоли маҳсулоти чорводорӣ сол аз сол зиёд шуда истодааст.

Дар 10 соли охир маҳсулнокии чорво беш аз 30 фоиз ё афзоиши миёнаи солна 3,5 фоизро ташкил мекунад. Афзоиши доимии маҳсулоти ширӣ аз ҳисоби маҳсулнокии чорво дар сатҳи муътадил - 30-33 ҳазор тоннаро ташкил медиҳад. Саршумори чорвои калони шохдор дар ҳамаи категорияҳои хоҷагӣ дар соли 2018 2327,5 ҳазор сар расид. Инчунин хоҷагиҳои пешқадам ба мисли хоҷагии “Саодат” дар ноҳияи Хуросон, кооперативи тичоратӣ истеҳсолии ба номи “Латиф Муродов”-и шаҳри Ҳисор, ки аз ҷиҳати маҳсулнокии чорво беҳтарин баҳисоб рафта, дар як сол то -7 ҳазор кг шир истеҳсол мекунанд, ки миқдори чунин хоҷагиҳо дар кишвар бояд зиёд карда шавад.

Бояд қайд кард, ки татбиқи чорабиниҳо оид ба баланд бардоштани маҳсулнокии чорво дар доираи лоиҳаи миллии Барномаи давлатии “Рушди соҳаи зотпарварӣ ва хушзоткунии чорво дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2016-2020” пешбинӣ шудааст. Амалсозии чорабиниҳо оид ба чудо намудани қарзҳо барои таҷҳизоти техникӣ ва модернизатсияи хоҷагиҳо, мустаҳкам намудани хоҷагиҳои зотпарварӣ, баланд бардоштани сатҳи хоҷагиҳои оилавӣ ва ғайра самарабахш буда, ба кормандони соҳаи кишоварзӣ умед бахшид.

Новобаста аз рушди чорводорӣ, ханӯз таъмини амнияти озуқаворӣ ба даст наомадааст, ки касри он аз ҳисоби воридоти зиёди молҳо, алахусус маҳсулоти чорводорӣ пӯшонидани мешавад.

Таъминоти аҳоли бо маҳсулоти чорводорӣ, ҳазор тонн

Номгӯи Маҳсулот	Меъёри, кг/одас/сол	Талабот (соли 2018)	Истехсол (соли 2018)
Гӯшт ва маҳсулотҳои гӯштӣ	40,8	372,3	104,8
Шир ва маҳсулотҳои ширӣ	115,3	1052,3	983,0
Тухм, дона	180,0	1642,7	450,2

Сарчашма: Ҳисоби муаллиф аз рӯи маълумоти омери назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 2019.

Аз чадвали 3 дида мешавад, ки таъминоти гӯшт ва маҳсулоти гӯштӣ 28,1 фоиз, шир ва маҳсулоти ширӣ 93,4 фоиз, тухм 27,4 фоиз таъмин аст. Таъминнокии маҳсулоти гӯштӣ ва тухм дар сатҳи паст қарор дорад, таъминоти ширӣ қариб ба талабот мувофиқ аст.

Сабаби дар ҳаҷми зарурӣ истехсол нашудани маҳсулоти чорводорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ин, ки набудани чорвои зотӣ, хоҷагиҳои калон, сатҳи пасти технология ва нобаробарии нархҳо ба ҳисоб меравад.

Инчунин маҳсулнокии чорво низ дар кишвар муқоиса бо кишварҳои дигар дар сатҳи паст қарор дорад.

Маҳсулнокии чорво дар аксарияти кишварҳои ҷаҳон аз 5,4 то 8,2 ҳазор тонна шир аз як модагов дар як сол, аз ҷумла дар Олмон - 6,9; Фаронса - 6,2; Британияи Кабир - 7,2; Ҳолланд - 7,4; Дания - 8,3; Шветсия - 8,2; Финляндия - 7,7. Дар ИМА ва Канада, маҳсулнокии чорво дар як сол аз 8,4 тонна зиёд аст [4, 141].

Аз ин рӯ, имрӯз истехсоли маҳсулоти чорводорӣ аҳамияти зиёд дорад. Истехсоли маҳсулоти пастсифат дар байни истеъмолкунандагон талабот ба даст намеоранд, фурӯхтани маҳсулоти пастсифат душвориҳои зиёд ба даст меорад ва сабабгори асосии камдармадии хоҷагиҳо мегардад.

Таҷриба нишон медиҳад, ки сифат ва самаранокии истехсоли маҳсулоти чорводорӣ на танҳо аз сатҳи таҷҳизоти ҳозиразамони техникаӣ, балки аз кадрҳои баландихтисос вобаста аст. Аз ин лиҳоз барои рақобатпазир намудани соҳаи чорводорӣ кадрҳои баландихтисоси муҳандисӣ, технологӣ ва идоракунӣ омода карда шаванд.

Дар шароити нобаробарии нарх ва қобилияти пасти харидорӣ, аҳоли ба дастгирии давлатӣ ниёз дорад, ки он бояд дар сатҳи умумиитдавлатӣ ва минтақавӣ баррасӣ гардад. Дастгирии ҳамаҷонибаи давлат барои истехсолкунандагони маҳсулоти кишоварзӣ, аз монополистони субъектҳои бозори хӯроквории аграрӣ, миёнаравҳо ва фишори воридкунандагон дар ин бозорро дарбар гирад. Ин ба эҳёи соҳаи чорводорӣ ва таъмини аҳоли бо маҳсулоти чорводорӣ мусоидат мекунад.

Адабиёт

1. Мадаминов А.А. Уровень обеспеченности рынка мясом// Сборник научных статей, материалы международной научно-практической конференции на тему: “Продовольственная безопасность: состояние и перспективы” посвященной 20-летию Независимости Республики Таджикистан и 80-летию Таджикского аграрного университета имени Ш. Шотемур- Душанбе, 2011.- С. 434-439
2. Мирзоев Б. Эффективность интенсификации кормопроизводства// Монография- Душанбе: Ирфон, 2016
3. Шарофов У., Холиқов Ҷ., Шарофов П., Раҳимов С. Рушди хоҷагии аҳоли асоси баланд бардоштани шуглоқӣ дар деҳот// Маҷмӯи мақолаҳои илмӣ, маводҳои конференсияи ҷумҳуриявии илмию амалии ҳайати устодону кормандони ДАТ ба номи Ш.Шоҳтемур дар мавзӯи: «Технологияҳои инноватсионии парвариши зироатҳои кишоварзӣ: проблема ва роҳҳои тадқиқи он» -Душанбе, 2014.- 229-232 с.
4. Морозов Н.М. Эффективность и качество продукции животноводства - социально-экономический аспект// Вестник ВНИИМЖ, 2013. -№2(10).- С. 138-148

АННОТАЦИЯ
ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАСЕЛЕНИЯ ПРОДУКТАМИ
ЖИВОТНОВОДСТВА В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

В данной статье проанализирована эффективность развития сельскохозяйственной отрасли, а также её вклад в обеспечение продовольственной безопасности, увеличение экспортного потенциала и создание новых рабочих мест в стране. В рамках официальной статистики, проведён динамичный анализ производства продукции животноводства по формам хозяйствования, а также выявлена степень обеспеченности населения продуктами отечественного производства, в пределах рекомендуемых норм потребительских рационов.

***Ключевые слова:** качество продукции, эффективность производства, от себестоимость производства, инновационные технологии.*

АННОТАТСИЯ
РОҶҶОИ БАЛАНД БАРДОШТАНИ ТАЪМИНОТИ АҲОЛӢ БО МАҲСУЛОТИ
ЧОРВОДОРӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Дар мақолаи мазкур самаранокии рушди хочагии кишлоқ ва сахми он дар таъмини аҳоли бо озукаворӣ, рушди потенциали содиротӣ ва ташкил кардани ҷойҳои нави корӣ дар ҷумҳурӣ пешниҳод карда шудааст. Дар доираи маълумотҳои расмии оморӣ динамикаи истеҳсоли маҳсулоти чорводорӣ дар ҳамаи категорияҳои хочагидори таҳлил карда шуда, инчунин таъминоти аҳоли бо маҳсулотҳои ватанӣ дар доираи меъёри пешниҳодшудаи сабати истемолӣ оварда шудааст.

***Калимаҳои калидӣ:** сифати маҳсулот, самаранокии истеҳсолот, арзиши аслии маҳсулот, технологияҳои инноватсионӣ дар соҳаи чорводорӣ.*

ANNOTATION
WAYS TO INCREASE THE PROVISION OF LIVESTOCK PRODUCTS TO THE
POPULATION IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

This article analyzes the effectiveness of the development of the agricultural sector, as well as its contribution to food security, increasing export potential and creating new jobs in the country. As part of the official statistics, the analysis of crop productions by sector and the dynamics of livestock production, as well as the degree of security of the population with domestic products within the recommendation norms of consumer diets.

***Key words:** the quality of products, efficiency of production, from costs of production, innovative technologies.*